

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum

Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.

Band: - (1749)

Heft: 13

Artikel: Hugonis Blotii oratio in Hutterianos homicidas

Autor: Blotius, Hugo

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394642>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

HUGONIS BLOTHII [*] O R A T I O

in

Hutterianos Homicidas.

1582.

HAUD equidem dubito vos, Judices, mirari, quid sit, quod cum in hoc judicio de gemina cæde, qua nuper Hutteriani *Lau-*
rentium Eislerum & HADRIANUM FRISI.
UM sustulerunt, instituto, ipsi occisorum parentes, fratres, aliique consanguinei adsint, adsint etiam non pauci disertissimi caussarum Patroni, ego potissimum ad accusandum cædis auctores prosiliam, is qui neque cognatione occisorum, neque rerum forensium usu, neque linguæ germanicæ peritia, sim cum iis qui adsunt, comparandus. Hi nempe, quos memoravi, parentes & propinqui tantam cala-

[*] Hugo Blotius Delphis oriundus, Jura Argentorati docuit, postea Maximiliani & Rodolphi II. Imp. Rom. auspiciis Bibliothecæ Viennensi præfuit, primusque titulo Bibliothecarii S. Cæs. Majest. insignitus, obiit anno 1608.

In Lexico Eruditorum p. m. 450. præsens hæc Oratio jam typis edita memoratur, quæ quum albis corvis rarioe sit, operæ pretium nos facturos duximus, si illam non tantum ob argumenti gravitatem, stylique elegantiam, sed in primis ut publice etiamnum casum eruditii Civis nostri HADRIANI FRISII lacrymemus, e msc. quodam ite-
sum prælo subjiciendam curaremus.

calamitatem tantamque injuriam sibi illatam putant oportere accusari; accusare ipsi propter doloris magnitudinem non possunt. Ita fit, ut adsint propterea, quod crudelissimos homicidas a vobis, Judices, puniri postulant; accusatione vero legitima supersedeant idcirco, quia alii eorum diuturna actione, ac frequenti in judicium itione, & odiosissimo eorum, a quibus sui indigne necati sunt, vultus conspectu acerbissimum doloris sui vulnus refricari nolunt: alii vero ætatis defectu aliisque incommodis impediuntur: illi vero, quos dixi, patroni diserti ob cognitionem, eodem dolore, partim caussæ quæ hoc judicium conflavit, ignoratione, ab incusatione abstinent. Quid ergo? Egone propterea ex omnibus maxime ad accusandum idoneus? minime. At meane quam parentum postulatio ad exercenda severa judicia plus habebit momenti? Impudens sim & arrogans, si hoc mihi persuadeam. Quæ me igitur res præter cæteros commovit, ut me ad accusandum cædis auctores converterem?

Dicam, Judices, brevibus, efficiamque, ut cognita consilii mei causa ac ratione, una & id quod facio probetis, & in hac caussa profecto neminem esse mihi proponendum auctorem putetis.

Infelictum qui occubuerunt Juvenum alter, auditor & discipulus meus, alter vero Minister, & in curanda ornandaque Augusta Cæsaris Clementissimi Domini nostri Bibliotheca amanuensis fuit. Vidi alterius parentes luctu & squallore perditos circumspicere, ecquis illorum misertus, id quod ipsi propter doloris vehementiam & nimiam ani-

mi perturbationem facere non possent, susciperet,
 & perditissimos sicarios indignissimæ cædis reos
 ageret. Alterius vero fratrem germanum *Samuelum FRISIUM* [*] adolescentem in hac urbe peregrinum,
 fratris sui mortui desiderio tabescientem,
 optare quidem aliquem caussæ suæ cognitorem ac-
 toremque, qui tantum facinus vindicaret, sed
 suæ se peregrinitatis & solitudinis concium ani-
 mum [nisi ego ipsi adessem adjutor & patronus]
 despondere. Præterea reliquos fratres, viros pro-
 fecto eruditissimos, cum annosa sua atque ærum-
 nosa matre itidem hoc casu afflictos & consterna-
 tos, per litteras meam hanc eaudem opem implo-
 rare. Ad hæc, Academiam Tigurinam universam
 epistola a D. Lavatero, ejusdem Scholarcha, Viro
 Clarissimo & integerrimo ad me scripta, hanc
 causam mihi commendare. Tum de eadem, ip-
 sam Civitatem Tigurinam literas ad Sac. Cæs.
 Majest. gravissime scriptas dedisse. Consideravi,
 utrumque juvenem interemptum hujus nostræ
 Viennensis Academiæ, in qua ego & ex qua vivo,
 alumnus fuisse, in magna summæ eruditionis ex-
 spectatione. Dolui, amanuensis mei morte ipsam
 Bibliothecam Imperatoriam, cui sum præfectus,
 maximum detrimentum accepisse, moleste tuli,
 me ipsum optimum atque fidelissimum rerum
 mearum Curatorem amisisse. Cum itaque tot &
 tales

[*] Fuit hic Samuel pictor & lithotomus artificiosissi-
 mus, qui, postquam aliquando operam suam Comiti Sol-
 mensi navasset, in Moravia d. 22. Junii 1596. diem su-
 um obiit supremum ætatis suæ 34.

tales homines cernerem, a me, ut hanc caussam
 susciparem, contendere, qui apud me & amici-
 tia, & dignitate, & studiorum conjunctione plu-
 rimum possunt; certe eorum neque necessitudi-
 nem violare, neque auctoritatem aspernari, ne-
 que petitionem rejicere volui: nec cum artem
 oratoriam in ea schola profitear, de qua miseri
 illi adolescentes discipuli mei sunt sublati, quid
 ars ipsa possit, non ostendere; atque una actione
 caussam meam, caussam fratrum ac parentum occi-
 sorum, Civitatis Tigurinæ, duarum Academia-
 rum Reipub. literariæ, denique caussam Augustæ
 Bibliothecæ, atque adeo ipsius Sac Cæs. Majestatis
 agere. His enim omnibus gemina hac cæde inju-
 ræ non minima est facta. Hæ sunt caussæ, cur ego
 me huic caussæ Patronum constitui passus sim;
 non quidem electum ex omnibus, qui maximo
 ingenio, Germanice, ex usu Viennensium forensi,
 sed fato quodam attractum, qui optimo jure, La-
 tine, ex veteri Romanorum consuetudine [quo-
 ad quidem ingenium ferat] possem dicere; neque
 uti satis firmo actoris præsidio niterentur injuria
 affecti, verum uti ne omnino eorum caussa deser-
 ta jaceret: *Frisorum* præsertim, quorum absen-
 tiam & solitudinem quanto superbius adversarii
 contemnunt, tanto acrius eam mihi defendendam
 esse video. Quod si feliciter, uti spero, perfece-
 ro, eadem opera, eademque actione *Eislerorum*
 quoque caussa, quæ cum hac conjuncta est, ut-
 cunque defensa esse censebitur. Hoc autem in
 negotio, illa me res Judices consolatur, quod
 hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potius
 accusatio, quam defensio est existimanda. Dum
 enim tantæ immanium hominum audaciæ ob-

viam eo, dum flagitiosos & omnia legum repa-
gula persingentes ad supplicium & meritas pœ-
nas voco, non tantum Eislerum & ejus liberos ad-
huc spirantes, non tantum *Samuelem Frisium*, Ha-
driani occisi fratrem, in hac urbe non tuto versan-
tem, non tantum me ipsum crudeles triumphan-
tum adhuc in victoria homicidarum iras timentem,
defendo, non tantum injuriam Academiæ nostræ
& Tigurinæ, Musis & literis, atque huiç Cæsa-
reæ Majestatis Bibliothecæ illatam vindico: verum
etiam multos mortales & cives Viennenses crudeli-
bus exemplis libero. Quod si hanc caussam, tam
idoneam, tam illustrem, tam gravem non habe-
rem; si aut hoc a me Academia Tigurina & Ha-
driani fratres non petiissent, si nulla mea aut Cæ-
saris res ageretur, & hoc quod facio, Reipublicæ
tantum caussa me facere profiterer, ut & homines
singulari & inaudito scelere prædicti, quorum fla-
gitia passim jam sunt nota, me agente, in judi-
cium vocarentur, quis tandem esset, qui meum
factum aut consilium posset reprehendere? Si enim
tam tetra tamque atrocia facinora impunita transie-
rint, tandem non modo in vicis & campis paten-
tibus, sed etiam Viennæ in foro, in privatorum
domibus, imo vero ante vestra, Judices, subsel-
lia, & ante divisorum immortalium aras, homi-
nes teterimi impunitatis exemplo adducentur,
ut cædes & latrocinia committant. Proinde quan-
quam caussam actionis justissimam habeo, dum ta-
men eos, cum quibus mihi in hoc judicio pugnan-
dum est, considero, non parum, Judices, com-
moveor, tres enim in iis res esse video, quæ
in civitate plurimum posse solent, quæque con-
tra nos in hoc tempore faciunt, summam grati-

am ; opes ; & ingenium. Horum duo priora in *Hutteris* sunt & in *Tertio* ipsorum affine , tertiam cum etiam in *Tertio* sit , tum maxime in *Mothsin*. *gratio* , caussæ adversariæ patrono , enitet : *Hujus* enim viri magna ingenii vis & astutia cum eloquentia conjuncta , ne vestros , *Judices* , animos calide circumveniat , vehementer metuo. Illorum vero gratia & divitiae , præsertim *Tertii* , ne nostræ caussæ noceant non mediocriter pertimesco. Quæcum in illis summa sint , non magnopere tamen laborarem , si in nobis essent saltem mediocria. Verum ita se res habet , ut ego qui , non quidem ætate , sed usu hujus civitatis forensi & exercitatione litigandi pene tyro sum , & ingenii sagacitate parum possum , cum Patrono acutissimo & in illis omnibus versatissimo committar. *Frisii* vero partim absentes , partim in hac urbe peregrini , nullis facultatibus , nullis amicorum copiis muniti cum adversariis gratosissimis & omnibus rebus florentissimis contendant. *Hutteri* certe & sororis horum maritus , *Tertius* in apparandis conviviis nemini secundus , sed primus omnino , hi , inquam , omni copia affluentes , mensæ suæ illecebris similibusque opum fructibus imcautæ multorum animos sibi adjungunt , nobisque detrahunt. Nos vero contra , neque ad ferulorum lautitiam , neque ad pecuniæ spem , quemquam invitamus , quod partim opibus destituti nequimus , partim rectiore disciplina imbuti nolumus. Quare tanta est apud nos fautorum , amicorum , adjutorumque paucitas , quanta apud illos eorundem multitudo , & dispar profecto certaminis genus : Cujus non ignari adversarii nostri pecunia freti , & reges imitati opulentos & cautos ,

qui

qui hostes viribus imbecilliores cunctando ac bellum trahendo frangere solent, nos ab hisce rebus male instructos fatigare, & ab incepto persequendo detergere nituntur. Tum præter hæc illud etiam auxilii sibi adjungent Hutteriani, quod ipsorum feroce mores & militares spiritus nobis formidini fore sperant. Videre profecto erat tum, cum primum hac de caufa in judicium veniretur, quemadmodum quidam istorum affeclæ truculentos suos & minaces oculos in me & in eos, qui justitiae munus urgebant, torserint: Indigne scil. ferentes, inueniri quenquam, qui in hac caufa contra ipsorum potentiam, gratiam & audaciam hiscere audeat. Mihi profecto in mentem venit cogitare, Judices, hac lege Hutterianos nobiscum agere velle videri, ut dicant: Occidimus petulanter & crudeliter innocentes, vos qui superestis eorum propinqui, Magistri, aut Heri cavete ne nos cædis reos agatis, nisi ipsi quoque nostris telis occumbere velitis. Deinde tantam esse illorum amentiam, ut quod nefarie admiserunt scelus, id per vestras quoque sententias, judicia & iusjurandum, quo vos Deo & Cæsari obstrinxistis, approbari postulent. Quid enim aliud hoc judicio ab istis tentatur, dum mutuae perpessioñis pœnam, quam vulgo Talionem vocant, nobis intentant, & ut ipsi crimine per vos absoluti impune victores abire queant, contendunt. Quæ lex si valebit, ut valere debet, Judices, ipsi diu hanc lucem non aspicient, mortem enim quam intulerunt innocentibus, ipsi nocentes oppetent. Attamen homines confidentissimi opibus & artibus suis freti, non modo hanc legem pro maleficio commisso non metuere, verum etiam scelere suo

suo exultare, & Eisleris atque Frisiis insultare, ac illudere videntur: tum etiam, vos Judices tales tantosque viros idoneos putare, quorum & integritatem pecunia corrumpere, & fortitudinem animi minis terrere, & severitatem blanditiis vincere possint.

His de rebus tantis, tamque indignis, neque satis me commode dicere, neque satis graviter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati humilis conditio mea, libertati tempora sunt impedimento. Quapropter tot tantisque difficultatibus circumventi & afflitti in vestram Judices fidem, æquitatem & justitiam Frisi & Eisleri confugiunt, & cum adhuc iis propter opes & artes adversiorum, & propter temporum iniquitatem, non jus par, non agendi potestas æqua facta sit, cum iis summam per injuriam omnia adversa & infesta sint, te Prætor Huttendorfere magnopere orant, atque obsecrant, ut qualem te Romanorum Imperator, & Excelsti Regiminis Senatus, a quibus tibi justitia omnibus ex æquo administranda commissa est, fore judicarunt, talem te & nobis & Reipublicæ impertias. Tum vos etiam qui Prætori in consilio adestis, Judices, qui ex civitate in hunc Senatum delecti estis propter dignitatem & severitatem, rogant & obtestantur, ut acria & severa judicia exercentes, multis jam injuriis jactatam atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco apud vos consistere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, si me ut hactenus benigne audiveritis, ut a principio res, quemadmodum gesta sit, cognoscatis.

(a) HADRIANUS FRISIUS, [*] Tigurinus, adolescens fidus, diligens, modestus & in litteris non vulgariter versatus, sed ita ut excelleret, cum primum ingenii gravioribus disciplinis excolendi causa huc appulsus esset, mihi famulatus est. Deinde cum ipsum literis deditissimum viderem, ejus virtutes mereri judicavi, ut plusculum otii, & vitae genus studiosis hominibus accommodatius consequeretur. Effeci igitur, ut JOANNIS EISLERI filios in suam disciplinam susciperet, atque hos docendo ipse nihilominus disceret. In eo suo munere ita vixit, ut non tantum liberorum *Eisleri* paedagogus doctus & prudens, verum etiam totius familiae Oeconomus utilissimus esset, atque eam ob rem *Eislero* unice carus, tum etiam omnibus municipibus *Wolcherstorfianis* acceptissimus, & quod credi vix possit, ipsorum etiam *Hutterianorum*, qui ob veteres similitates *Eislerum* pessime oderant, judicio probatus. Cum etiam natura pacis esset studiosissimus, in hoc semper incubuit, ut *Hutteriani* & *Eislerus* consopitis inimiciis gratiam inter se mutuam conciliarent; sed *Hutterianorum* pervicacia nullam pacis conciliationem admisit. Triennio itaque post ad me in Augustam Bibliothecam.

(a) Narratio.

[*] Patrem habuit magnum illum Joannem Frisiom, Ludi Magistrum & Canonicum Tigurinum celeberrimum. Natus die 15. Februarii 1555. in stipendium Ecclesiae Tigurinæ receptus die 7. Maii 1571. extinctus 1581. ætatis suæ 26. Nullos ingenii sui præcox hic eruditus, quod scio, fœlius reliquit. Servat tamen Archivum Ecclesiae nostræ, historiam de electione Ministrorum Augustanæ Confessionis ex Urbe Vienna 1578. manu Hadriani nostri, ex ipso originali descriptam.

bliothecam HADRIANUS revertit, non quidem
jam ut Minister vulgaris, sed ut in rebus ad Bi-
bliothecam Imperatoriam tantam pertinentibus,
non tam mihi, quam ipsi Sac. Cæsar. Majestati
operam navaret. In quo officii genere paucis
mensibus ita se gessit, ut ad laborem, fidem,
diligentiam & industriam sibi nihil reliquum face-
ret. Et cum non sit unius hominis tantam rem
curare, plus mihi hic unus opis attulit, quam si
tres alios coadjutores assumisset. Interea tamen
Laurentius Eislerus, Joannis filius, fratrum suorum
natu maximus in Gallias est profectus, atque ali-
quot post annis lingua Gallica & bonis disciplinis
præclare instructus, inde *Wolcherstorium* cum ma-
gna parentum expectatione, sed malo profecto
fato tribus ante mortem suam dierum hebdomadi-
bus lætabundus in suorum conspectum rediit;
omnibus quidem notus erat adventu suo & quo-
tidiana consuetudine summam voluptatem adse-
rens, parentibus in primis, quod in hoc filio docto
& mansueto multisque virtutibus ornato, spem
suam summam reposuerant. Decimo autem sep-
timo Kal. Septembbris *Hadrianus Friesius* a veteri suo
hero *Eislero* ad celebrandos dies Templi *Walber-*
storiani dedicationi festos invitatus, eo libentius
excurrit, quod *Laurentii*, discipuli olim sui, jam
eruditione simul & corpore adulti, consuetudine
magnopere delectabatur: Sed ignara futuri homi-
num pectora! sub ipsam omnium lætitiam for-
tuna mobilis se commutavit. Exeunt in ulterio-
rem municipii partem invisendi cuiusdam amici
causa præceptor & discipulus. Subsequitur pater
Eislerus cum aliis suis liberis parvis, & quibusdam
ex familia, nullis munitus armis, quia iis opus
fore

fore non putavit, exiit, inquam, ut quia postridie dies Dedicationis anniversarius simul & mercatus esset futurus, vigilibus constitutis, provideret, ne in magno diversorum hominum concursu & intempestivis compotationibus aliquid dissensionis, tumultus aut incommodi oriretur; convenerant etiam id temporis Wolchestorfium *Joannis Jacobi Hutteri* (is enim uxorem nobilem, ex Principis Anhaltinæ Gynæceo duxisse dicitur) Conjugis fratres, Francones, homines militares, & superbi. *Eisleri* dominatum, quod sororis suæ maritus illam ditionem non obtineret, moleste æque atque ipsi Hutteri, & eorum mater, ferentes. Cum hi sub serum vesperum egregie poti hora a meridie nona per fenestras domus Hutterianæ, quæ libera esse dicitur, nec Eislerianæ ditioni obnoxia, Eislerum cum suis domum revertentem conspicerent, sannis, myctesismis, & fœdis oris ructibus ipsi & ejus comitatu petulantissime illudebant. Quod indigne fensis *Laurentius Eislerus*, quorsum illæ subsannationes pertinerent, rogavit, tum illi stomacho æstuantes, ad convitia aperta & intollerandas verborum contumelias prorumpentes, & Patrem & liberos, reliquosque qui aderant lacestere sunt aggressi, Eislerum nebulonem, ejus liberos spurios vocantes, crescentibus inde utrinque verbis, convictionis & minis, tandem provocatione utrinque facta, arma corripiunt *Hutteri* fratres, eorumque affines Francones, tormenta etiam glandibus plumbeis, & puluere nitrato onusta prehendunt. Dum hæc fiunt, *Eislerus* a quibusdam suorum persuasus, ut adversiorum furori cederet, ad arcem suam se convertit. Interim mulier quedam (hanc

non-

nonnulli filiam Hutterianorum fuisse contendunt) heus ; inquit ; vos revertimini ; nebulones namque isti fugæ jam se dederunt , vestrum vultum ferre nequeentes. Hac voce audita Eislerus , rei indignitate commotus , vigiles suos revocat , & adesse , inquit , nobis , vos qui fidem mihi veram jurejurando obstrinxistis , ut dum illos rogo , cur me nebulonem fugitivum vocent , & causam tantæ contumeliae inquiero , si vim attulerint , me a petulante istorum injuria defendatis. Constitit igitur *Eislerus* cum suis , & de tanta contumelia & improbitate cum ipsis expostulare incipit. Illi nihil morati agmine tumultuose facto in *Eislerianos* prorumpere , cædere , fundere , jaculari , glandes emittere , & tormentorum tonitribus agrestium hominum vigilias terrere contendunt. Pavidí itaque rustici certatim diffugiunt , pugnam simul & Dominum deserunt , soli *Laurentius Eislerus* pie pro patre , & *Hadrianus Friesius* fide & fortiter , hoc est , Helveticō more , pro Domino suo veteri , & tertius quidam , qui *Frisio* in paedagogiam *Eislerianam* successerat , satis etiam strenue , pro communi causa depugnantes aliquan- diu impetum numerosæ turbæ sustinent , donec scelestissimus quidam latro *Laurentium* cominus ense cum alio dimicantem , nec quicquam tale opinantem , funesta glande eminus medium trajicit. Lethali vulnere saucius infelix adolescens , ad patrem se recipit , & fuge , inquit , o pater , ac te præsenti periculo eripe ! Vita enim mea hodier- no die finem invenit. Interim paedagogus *Eisleri* novitus casum *Laurentii* miseratus , simul de heri sui salute sollicitus , pugnæ se quoque subduxit. *Hadrianus* cum multis etiam tum manus conserens

Tom. IV.

G

sed

sed mox miser ense fracto destitutus , & mul-
 torum ictibus fatigatus pedem dum referre & peri-
 culum evadere studet , in trunco arboris ibi forte
 projecto offendens , ita lapsus est , ut genibus ni-
 tens neque jacere , neque stare dici possit . Hic
 Ursi fœdi , (nam Leonum nomen generosius est ,
 quam ut talibus tamque turpibus hominum mon-
 stris attribui debeat ;) inermem & labentem , su-
 dibus , contis , gladiisque ad terram plane abjici-
 unt . Dum hæc geruntur , *Joannes Ludovicus Hutt-*
erius Eislerum furiose insequens (nam hujus vitam
 maxime petebat) a tergo adoritur , & machæra
 lata , ponderosa atque incurva supra caput fugien-
 tis elata , ictum quo ipsi cerebrum dispergeret ,
 intentavit , quem excipiens Pædagogus novitus ,
 vitam hero servavit ; rumor plororumque sermo-
 ne sparsus affirmat , hunc *Joannem Ludovicum* , cum
 elapso ex manibus *Eislero* , se spe sua sanguinaria
 frustratum videret , furore percitum , *Hadriano*
 jam humi jacenti armisque exuto illa eadem sua
 machæra , qua *Eisleri* sanguinem fundere tentave-
 rat , immanni vulnere a fronte usque ad verticem
 caput fidisse . * Hoc peracto ab Hutterianis nefan-
 dissimo facinore , *Laurentius Eislerus* vix in conspe-
 ctum arcis fugiens viribus defectus in lignis quibus-
 dam , prope arcem , tamdiu subsedit , donec a
 suis in lectum deferretur . *Hadrianus* interim ob
 cerebri læsionem & doloris vehementiam mente
 minus constans , & jam ab omnibus desertus at-
 que destitutus (nam in tam furioso tumultu , qui-
 que sibi timens , in fuga , & occlusis januis spem
 salutis ponebat) solus diu oberrabat , vigilibus
 & municipibus fœdam suam perfidiam , & domi-
 ni sui desertionem identidem vociferando expro-
 brabat ,

brabat , simul doloris sui magnitudinem clamore indicabat , tandem humi prolapsus , modo nitebatur , modo rursus concidebat , denique neque motum , neque quietem pati poterat , donec tandem a suis inventus in arcem & in lectulum deduceretur. *Laurentius* quinque tantummodo post pugnam horas , *Hadrianus* usque ad sequentis diei vesperam vixit , uterque pie , alter pro Patre , alter pro Domino vitam fundens , animam Deo reddidit. *Hutteriani* interim nihilominus cum suis tanquam re bene gesta & victoria ovantes potare , & indulgere genio perrexerunt. Postridie nuncius de hac re tristissima ad me & ad *Samuelem Frixiūm* , *Hadriani* fratrem , Viennam adfertur. Illico equos conscendimus , propere ad lamentabile spectaculum advolamus ; ambos infelices Juvenes uno in lectulo jacentes invenimus , alterum capite horrendum in modum hiante , alterum trajecto pectore & cruro per vulnus stillante tabidum , totoque corpore tumidum , lividum & decoloratum , certissima venenatæ glandis indicia , invenimus. Juxta funera & lectum filii sanguine madentem , moestissimam offendimus *Laurentii* matrem , planctu & luctu pene insanam , saepeque dolore victimam animi deliquium patientem : Offendimus patrem filii desiderium æque impotenti animo ferentem , tum etiam fratres & sorores ejulatu & lachrymis omnia compleentes. Quid dicam , Judices , adeo miserabile , adeo luctuosum fuit hoc spectaculum , ut eo vel ipsa saxa commoveri posse viderentur. Meus certe animus molior fuit , quam ut rem tam atrocem conspicere diutius possem. (b) Et quid mirum , cum etiam

G 2

equi

(b) *Miraculum.*

equi mei, bruta animantia (quod profecto miraculi instar videri potest) funestam illam domum Hutterianam, cum Viennam reverterer præterire adeo recusarunt, ut nullis pene verberibus, nullis plagis, ut pergerent compelli possent. Hoc tantum mihi & Samueli lætandum fuit, nos post cædes potius, quam ante cædes *Wolchérstorium* venisse. Cum enim uterque nostrum æque atque *Hadrianus*, ab *Eislero* invitati essemus, bono quodam fato factum est, ut per occupationes nobis excurrere non licuerit. Quod si factum fuisset, crudelibus Hutterianorum telis itidem fortassis ambo occubuissemus. Sed Deus Opt. Max. propterea nos conservasse videtur, ut superessent, qui tam fœdum facinus vindicare laborarent. Audivisti rem omnem Judices nude & simpliciter, atque adeo vere expositam, percepisti, quam deplorando casu duo innocentissimi juvenes, a barbarissima audacissimorum hominum cohorte sint necati. Quapropter vos oro atque obsecro Judices, ut attente bonaque cum via ea quæ deinceps, dum ad cauſam propero, dicturus sum, audiatis.

(c) Ex qua domo cædes ista gemina atque miseranda profecta sit, constat Judices, mihi que cum adversariis de eo convenit. Sed cum homines versipelles eos jure cæsos esse, verborum involucris magis, quam re ipsa persuadere credulis nitantur, & ita res suas tegant, ut adhuc de veris auctoribus nominatim exhibendis dubitari apud nonnullos videam, in tribus omnino rebus tota mea veritabitur oratio. Primum enim ostendam, indi-

(c) *Propositio.*

indignissime & summa cum injuria (quicunque tandem auctores fuerint) mortem insontibus esse oblatam. Deinde veros auctores ita detegam, ut dubitationem omnem animis vestris adimam. Tum denique de pœna tantæ immanitatis homicidis digna juste interroganda differam.

(d) Provocatos se esse ad pugnam ab Eislerianis contendunt Hutteriani, atque propterea se justam defensionem suscepisse, justeque & ipsum Laurentium, atque ipsius adjutorem Hadrianum cecidisse. Quo quæso vestra vos audacia rapit homines impudentissimi? Adeone simul pudorem cum mente amisistis, ut hujus vos vanitatis non pudeat?

Provocatos vos esse dicitis? a quibus? a Seno Eislero? At ne aciculam quidem hic qua se defenseret, secum habebat. A Laurentio Senis filio? Quis crebet adolescentulum fere adhuc puerum, imberbem, imbecillem, & corpusculo imbecillo vix ossibus hærentem, otio literario addictissimum, atque in omni mansuetudine ita innocenter educatum, ut æqualibus suis pulcherrimum modestiæ atque omnis virtutis exemplum statueretur, provocare istos pugiles & gladiatores fuisse ausum? quid igitur? Ab Adriano hanc injuriam accepistis? Hoc si dicitis, ajo vos omnium hominum impudentium qui vivunt esse impudentissimos, nec minus esse vanos, quam si nivem æstivis solis radiis in glaciem fuisse concretam effutretis. Quis enim hoc homine unquam quidquam

G 3

vel

(d) *Argumentatio. Prima pars propositionis, non iure sed injuria cæsos esse.*

vel continentius , vel moderatius , vel moribus sedationibus præditum vedit ? Ego mitissimum hu-jus ingenium non ex aliorum relatu , sed ex do-mestica quotidianaque consuetudine multos annos cognitum exploratumque habeo . Is quoties do-mi meæ , ut fit , inter ministros meos aliquid dis-sensionis oriretur , non conquievit , antequam omni offensione composita tranquillitas familiæ restituta esset , me si familiam objurgarem apud eam excusabat , & familiam apud me ; me clem-entia , illis non audientibus , admonebat , ut-que in meos lenior essem rogabat : & contra si quid familia peccaret , vel juventutis errore , vel per imprudentiam deliquisse affirmabat , non in-terim desinebat officii illos sui , clam me , admo-nere , & ad fidem & diligentiam adhortari . Eas-dem artes in familia *Eisleriana* , easdem inter vi-rum & uxorem ubicunque habitabat , easdem quo-que inter vos matremque vestram & *Eislerum* exer-cebatur . Ad cujus recte mouita , nisi vos vestras aures obdurassetis , & viverent illi , quos crude-lissime hac luce privastis , & vos nullum supplici-um , quod jam meriti estis , maneret . Memoria enim haud dubie adhuc tenetis , quam crudelia vestra & superba responsa mitigare , atque longe leviora semper , quam vos dixeratis , simultatis devitandæ cauſa , ad *Eislerum* referre solitus fuerit . Vos autem arrogantia & crudelitate præcipites , hominem studiosissimum & tranquillitatis vestræ auctorem , (nam absque illo forte , jam pridem in hæc incommoda incidissetis) indignissime in-teremistis . Cum itaque neque *Eislerus* pater , ne-que filius *Laurentius* , neque *Hadrianus Frijus* , multo minus reliqui ejus filii , plane pueri , vos
provo-

provocarint, quod eos vel non potuisse, vel non
luisse, vel caussam non habuisse constat, Vos,
vos, inquam, totius funestæ tragœdiæ archite-
ctos & principes esse fateri debetis. At vero ut
demus *Laurentium*, (nam eum cum se mortuus de-
fendere nequeat, provocationis auctorem esse af-
firmatis) sua & patris sui contumelia commotum,
aliquem vestrum solum cum solo conflicturum,
ad pugnam invitasse; licuit ne idcirco vobis, nu-
mero tam multis, tot armis, tot telis, tot tor-
mentis, instructis, tam barbarico tumultu in
paucos partim senes inermes, partim Juvenes pes-
sime armatos impetum facere, nec æquo confli-
ctu cum advertriis congredi? Sed hastas ensibus,
sclopeta gladiis opponere? Glandes inunctione in-
ficere? Denique adversarios inermes & jacentes
(quod vobis non minus facile, quam turpe fuit)
superatos interficere, vosque humano sanguine
contra humanas & divinas leges imbuere? Et ad-
huc disputatis, jure ne an injuria miseros istos
esse occisos statuere debeamus? Ecquod jus vo-
bis concedit euntem via publica, ditionis in qua
vivitis dominum, autoritate Imperatoria constitu-
tum, ludibriis laceffere, & intolerandis verborum
contumeliis onerare? Ecquod jus concedit imbe-
cillos juvenes nullis talibus tormentis instructos,
sclopeticis & glandibus infestis atque venenatis tra-
jicere? Ecquod jus permittit exarmatis & humi-
jacentibus, jamque multitudine vestra victis &
superatis ausu fœdissimo atque inaudito & lethali
vulnera caput secare? O rem nefandam & atrocem.
Judices, atque omnibus suppliciis vindicandam!
Hutteriani priores irrident, priores conviciis &
omni contumeliæ genere homines pacificos do-

sum eunt lacessunt, provocant; & quia illorum insolentiam mirati, ecquid caussæ sit tantæ insolentiæ rogant, hos auctores mali, hos provocatores ad pugnam pronuntiant, multitudine eos opprimunt, inæqualibus & venenatis armis conficiunt, inermes armati lacerant, & tamen jure cæsos clamitant. Utrum autem credibilius est, eos esse hujus mali auctores, quos natura pacificos & literarum studiosos, mansuetos, & quietis appetentes creavit, quibus summum beneficium habitum est in ditione a Cæsare concessa inter homines sibi subditos posse pacate vivere? An vero eos, quorum vita inde usque ab ineunte adolescentia in litibus, pugnis, et digladiationibus versata est; quorum parentes avari, crudeles, superbi, præclaras istas suas artes liberis suis tanquam hæreditatem per manus tradiderunt? Te in primis *Joannes Ludovice* compello, tametsi absentem, fugit enim conscientia scelerum tuorum hos justorum incorruptorumque Judicum vultus; attamen te tanquam præsentem compello, Juvenem gladiatorium corporis habitu, et elato contentiosoque spiritu præeditum, teque rogo, ecquis injuriæ tum caussam dederit, cum tu Laurentii fratrem, qui nondum ex ephebis excessit, patris sui mandata innocenter exequentem in publica liberaque platea adortus pugnis et calcibus pene usque ad necem concidisti? Quem consecisses, nisi miser cum ad pedes tuos superbos abjectus et supplex jaceret, multis lachrymis et obtestationibus mortem effet deprecatus? Ecquis item origo mali fuit, cum toties tamque insolenter Eislerianos ministros, præter fas et jus, nihil tale meritos male multastis? Vide quo te tua demerserit infania?

nia ? Eo nimicum , unde , si hi qui hic sedent , viri sunt , emerges nunquam. Tua te ante acta vita prodit , tua te præterita scelera detegunt , atque clamitant , te utriusque hujus cædis scaturiginem et fontem fuisse. Et quisnam dubitabit adhuc utri provocatores fuerint , utri alteris bellum indixerint , insidias struxerint , mortem machinati sint ? Certe video ego me , et *Samuel Frisium* singulari Dei beneficio illo die anniversario fuisse servatos , quod domi mansimus , quod invitati profecti non suimus. Quanquam enim et ego ex professo pacis semper sui studiosissimus , et *Samuel* adolescens adhuc imberbis , armis tractandis minime est idoneus ; quis tamen istorum crudelitati , si adfuissemus , nos subtraxisset , cum ne illis quidem pepercernet , qui non tantum nullum provocationis signum ostenderunt , verum etiam *Eislero* , ut illorum furori cederet , autores fuerunt ? Sed obvium quemque glandibus plumbeis , telis et ensibus petiverunt. Ergo nos quoque , si illorum telis innocentes occubuissemus , jure cæsos esse dicerent ; quod nempe via publica ante ipsorum domum ambulasssemus , quod ludibriis habiti , causam ludibrii rogasssemus , quod nobis ipsorum insolentiam , et convicia displicere ostendisssemus. Quare utrique nostrum Deo æterno summas agendas esse gratias intelligo , quod illa nobis injecerit impedimenta , quæ domi nos continerent , nec ad illam lanienam proficisci permitterent.

(e) Proinde cum jam innocentissimos adolescentes a crudelissimis latronibus non modo nullo
G 5 jure ,

(e) Altera Propositionis pars de Auctoribus cædis.

jure , verum etiam summam per injuriam necatos esse docuerim ; Reliquum esse videtur , ut ex tribus , quæ mihi demonstranda proposueram , alterum persequar , et ad quos cædis suspicio pertineat ostendam. Quod quanquam ex iis , quæ supra memoravi , non obscure conjici potest , tamen paulo propius ad rem accedens , ut omnia magis clara , magisque in aperto sint , Judices , ea proferam , quæ cum Wolcherstorfi postridie ejus diei , quo infelices illi Juvenes occubuissent , essem , ex quorundam municipum sermonibus didici. Ajebant , Hutteros fratres , postquam *Johnnes Jacobus* uxorem duxisset , spe affinium suorum , hoc est , atrocissimorum Franconum adventum Eisleris esse minatos , Leviros propediem accessuros , tum Eislerum mercatorem piperarium ab hisce doctum iri , quibus se adversarium exhibuisset. Illi autem tandem adfuerunt , armis , telis , sclopeticis , onusti ; potionibus , bacchationibus , et intempestivis conviviis , non dies tantum , verum etiam noctes sunt transactæ. Notum est illud hominum genus Franconicum. Nunquam equidem tam imprudens fui , ut propter paucos integras nationes contemnerem , nec tam imperitus rerum , ut non intelligerem , omnem terram probos simul atque improbos gignere : unumquemque igitur non ex natione , sed ex virtute sua et vita esse æstimandum. Attamen nescio quomodo fiat , ut quædam vitia quibusdam in regionibus crebriora , quam in cæteris deprehendantur. Germani itaque ebrietatis , Itali libidinis , Hispani furti , et alii populi aliorum peculiarium vitiorum nomine male audire solent , non quidem quod Germania non quosdam sobrios et tempe- rantes ,

rantes, Italia castos, Hispania justos producat, sed quod in hisce gentibus ea quæ memoravi vita, frequentiora deprehendantur. Jam vero omnium opinione, ne dicam experientia, constat, in Norico, ut item in Brunsuicensi et Luneburgensi agro pauper quoddam nobilium genus, iners quidem, sed tamen crudele, superbum et rapax grassari, vias obsidere, viatores spoliarie, et præda innocentibus extorta paupertatem, in quam facultatibus per ingluviem dilapidatis inciderunt, compensare. Ex hoc genere an hi sint *Joannis Jacobi Leviri* nondum compertum habeo, sed prosectoro suspicari mihi in mentem venit, ab illorum consuetudine istorum mores propterea non procul abesse, quod in pugna illa Wolcherstoriana, non verorum militum & nobilium, sed latronum & grassatorum more pugnam sunt aggressi. Quid enim sibi volebant tot tormenta bellica, quæ ad manum pendentia ad necandos homines parata, & in promptu habebant, ut simul atque occasio invadendi Eislerianos sese offerret, tempus ad illa instruenda nullum perderent? Quis rem hanc recta reputans ratione, tam cœca mente est præditus, ut non intelligat, consilio inito & deliberatione in hoc crudelitatis diversorio diligenter habita, de communi omnium sententia statutum atque decretum esse, Eislerum & quiçunque ipsi auxilio essent, de medio esse tollendos. Hanc igitur occasionem licet nondum sat opportunam, eam tamen tum, cum vesperi Eislerus illorum domum [ex qua tanquam ex spe. cula ejus exitus & redditus, atque actiones ejus omnes observabant] cum suis præteriret, nimia cupiditate id patrandi, quod jam dudum delibera-

tant,

rant, inflammati arripuerunt, nec longius tempus & opportunitatem majorem sibi exspectandam putarunt: sed ut latrocinia sua specie tantummodo aliqua honestioris decertationis velarent, primum ludibriis & mox conviciis Eislerum cum suis ad pugnam attrahere aggressi sunt. Id cum non succederet, aperto Marte, quid dudum moliti essent, declarant. Laudabilis in Germania mos maxime inter nobiles observatur, jacentem aut inermem virum ab honesto nemine lædi, tum punctim petere aliquem, aut inæqualibus armis, cum quoque congregati infame facinus ac detestabile haberi. Videamus autem quam hic laudem meriti sint præclari isti nobiles Francones & Hutteri. Robustissimi graffatores, infirmos adolescentes scholasticos, & Senem inermein, & quidem multi paucos adoriuntur, sclopotorum multitudine freti, cum Eisleriani nullum haberent; ut de victoria & salutis suæ certitudine nulla ipsis dubitatio relinquetur; Unum supererat, quod illis perficiendi facultatem dubiam facere posse videbatur, satellitium Eislerianum armis agrestibus utcunque instructum. Sed norant isti rusticos ignavissimum hominum genus ad primum sclopeti sonitum omnes in fugam versus iri. Ad hæc non ignorabant, ita natura esse comparatum, ut plerique eos oderint, quibus parere cogantur, & ut uxores virorum mortuorum mores novorum maritorum moribus anteferre solent; ita etiam eos, qui alicujus ditioni subjecti sunt, veteres Dominos, novis præferre consuevisse. Hæc ipsa res fecit, ut Eislerus turpiter a suis desertus, proditusque fuerit: nec perjurii contaminatione, nec ignavæ timiditatis de-decore homines agrestes deterrentur. Sed hoc

mirari

mirari satis nequeo , cum hisce de caussis Hutteri
 fratres , & Francones de victoria tum essent certi ,
 & vincere se posse sine sanguine , aut saltem sine
 cuiusdam morte certo scirent , cum sclopetis usi
 sint , cur glandes veneno infecerint ? Annon hoc
 haud nobilium bene natorum , sed plane latronum &
 carnificum in desertis Noricorum & Luneburgensi-
 um locis oberrantium esse , vobis Judices vide-
 tur ? Vincere potuistis sine sanguine , cur occidi-
 stis ? Occidere voluistis , sanguinem innocentium
 sitivistis , cur veneno tela vestra imbuistis , cur ja-
 centem & inermem oppressistis ? Negatis Vene-
 num in hac cæde esse versatum ? Negare non po-
 testis , Laurentii corpus mortuum multi mecum
 viderunt ; aperta veneni signa deprehendimus , de-
 coloratum nempe erat , & totum maculis lividis
 suffusum , qualia aliorum corpora veneno extin-
 etorum me in Italia olim videre memini . Sed
 quis est hujus tam barbarici facinoris auctor , quis
 latro iste tam immanis , ut non tantum vincere ,
 & occidere , verum etiam gemina interimendi arte
 adolescentulum imberbem & cum altero certan-
 tem & impeditum , nihilque tam atrox cogitan-
 tem oppresserit ? Quis autem ? Nisi ex Franconi-
 bus Joannis Jacobi Hutteri affinis unus ? Hi enim
 ex ea sunt natione , in qua plurimi in sanguine &
 ex sanguine viventes , omnia nocendi genera ,
 quantumvis reliquis in rebus liberalibus stupidi , in
 artibus tamen maleficiis & ad perniciem mortalium
 pertinentibus acutissimi , invenire & exercere no-
 runt . Franco itaque (nisi omnia fallunt) glandem
 plumbeam veneno tinxit . Franco incautum *La-*
rentium trajecit . Franco tragicum hoc facinus pa-
 travit . Quis vero omnium *Hadriano* jacenti & in-
 erimi

ermit caput fiderit, incertum videri posset, nisi omnia signa te *Joannes Ludovice Huttere* proderent. *Vulnus* fuit ingens & horrendum a bregmate usque ad occiput hians, & plane ejusmodi, ut quot quot illud conspexerunt medici, chirurgi, aut alii, aliquo vel tenui judicio prædicti homines, non pugione, non ense Hispanico, aut communi aliquo gladio, sed vel securi vel acinace Turio, vel simili aliqua lata, crassa & ponderosa machæra inflatum esse judicarent. Tali autem machæra te, & neminem præterea, in pugnam ruisse & in lanina versatum esse, nemo eorum qui adsuerant, ignorat.

Annon jam mentis oculis cernitis Judices, aliquem horum Franconum, horum tam præclarorum nobilium; Horum, inquam, grassatorum Noricorum aliquem, tormento suo infesto *Laurentio Eislero* vitam eripuisse. *Joannem aut Ludovicum Hutterum, Hadriano Frisio* caput fidisse? Hoc nempe illud erat quod minabamini, Hutteri crudelissimi, Eisleris, per affinium vestrorum adventum.

Videor vobis ob oculos posuisse Judices, utriusque cædis auctores, verissimis, ut ego arbitror, conjecturis convictos. Huc accedit mater illa crudelissima, adumbrata illa, inquam, mater, quæ iniquior quam ulla noverca, sua amentia, suaque ad crudelissima facinora instigatione, se & liberos suos, si justitia valebit, perdidit. Hæc enim, quasi liberi sui & affines, sua sponte, non satis feroce essent, eos ad carnificinam & lanienam animavit. Cædite, inquiens, ferite, contundite, sternite, fundite nebulones. Hæc veluti buccina, cæteri tanquam signo dato proruunt

man-

mandataque crudelissimæ Medeæ strenue peragunt. Quis igitur non videt, hanc quoque harum cædium æque atque liberos suos esse participem? Nec aliena a facinore est soror, quæ in caussa fuit, ut Eislerus pugnam detrectans & domum suam versus se recipiens, indignissima hujus fœminæ voce [nebulonem enim ipsum fugitivum vocabat] commotus, subsisteret & impetum barbarissimorum homicidarum, quem alioqui cum suis evitasset, exspectaret. Multa prætereo brevitatis studio, Judices. Attamen unum esse reliquum videtur, quod prætermitti non debet, quanquam nempe eo rem adduxisse video, ut principem quidem necis *Hadriani* auctorem Joannem Ludovicum; *Laurentii* ex Franconibus unum; adjutorem, Joannem Jacobum; Inflammatices, matrem & filiam suisse docuerim, omnesque hos (quod etiamsi non ipsi manus violentas attulerint, omnes tamen vel adjutores improbitatis, vel socii facinoris, vel consciï flagitorum fuerint) omnium pene gentium consuetudine & legibus, ob caussas quas supra diximus, cædis reos, etiamsi præterea nihil documenti acceperit, statuere queamus: rationem tamen excogitasse video expeditam, qua unum quodque adversariorum nostrorum dictum & factum etiam minutissimum, quodque (si quid eorum, quod hactenus a me illis objectum fuit, negare voluerint) certis aliquot hominum testimoniis confirmari, planissimeque probari potuerit. Cum quis de maleficio quæstionem instituit, multum referre video, qua ratione quave methodo rem aggrediatur; Non usque quaque uni esse alligati agendi formulæ debemus. Cum res postulat multa extra ordinem sunt instituenda, itaque multa olim

olim apud Romanos judicia extraordinaria variis de rebus instituta legimus, saepissime item extra ordinem in malefici generis homines fuisse quæsumi, optimeque ad criminis indagationem fuisse perventum, a multis memoriae proditum est; Quid si Daniel puer ille divinus non extra ordinem in Senes Susannæ calumniatores inquisivisset, an pudicissimam fœminam scelestissimorum accusatorum fraudes, & crudelissimum adulterii supplicium evasuram fuisse putatis? An Solomonem Regem illum sapientissimum existimatis veram infantis ex duobus superstitionibus (nam alter extinctus inveniebatur) matrem cognitam exploratamque habere potuisse, nisi ratione judicii extraordinaria prudenter usus esset? Hæc atque ejusmodi exempla me commovent Judices, ut in hac quoque caussa Hutteriana, per se quidem splendida satis, & clara, sed adversariorum artibus & potentia obscurata, inquisitionem extra ordinem institui postulem, atque a vobis petam, ut me (si quidem personam meam ad eam rem satis idoneam judicaveritis) auctoritate publica munitum Wolcherstorium mittatis: sed ut omnibus calumniis & hominum suspicionibus ansa amputetur, duos præterea de vestro consilio viros graves & integros mihi adjungi mandetis, qui simul & actionis meæ testes, & inquisitionis præsides adsint, et qui singula, quæ ex testibus quæram capita, et quæ pro testimonio respondebuntur, tabulis excipient, ad vosque referant. Quod si a vobis impetravero Judices, efficiam profecto, ut non conjecturis, signis et argumentis (quæ certe in caussis atrocibus, cum aliis auxiliis destituti sumus, plurimum semper momenti habere solent) sed veris hominum

num probatissimorum testimoniiis convicti aucto-
res cædium nominatim exhibeantur. Non enim
vulgata illa inquirendi via procedam, neque ex
paucis, neque arbitris præsentibus quærām, sed
quotquot vel in Hutteriana, vel in Eisleriana fa-
milia, vel denique in universo municipio homi-
nes ad dicendum testimonium idoneos cognovero,
ex horum singulis jurisjurandi religione adactis
quærām, hac comminatione adhibita, ut quis
falsum testimonium dixisse aliorum deinde testimo-
niis convictus fuerit, huic debitam perjurii pœ-
nam sustinenti, digiti, quos virentes erexerit, am-
putentur, ipse autem quoad vixerit (quod cum in
re seria Deum testimonii sui testem invocaverit, &
tamen divinam ejus Majestatem peierans ludibrio
habuerit) infamis detestabilisque habeatur. Optan-
dum quidem foret, Judices, iis nos moribus vi-
vere, ut securi in tenebris, quod dicitur, cum
quovis micare possemus, hominibusque vel inju-
ratis fidem adhibere: Sed mutata, versa & cor-
rupta sunt omnia, cum & nonnullis vel juratis
vix jam credi possit. Sed hic duo me consolan-
tur, quod vel in multitudine saltem paucos pios
inventum iri sperem, qui nec spe, nec metu cor-
rumpi potuerint, ut falsum jurent, & quod com-
minatio illa de digitis præcidendis etiam improbos
quosdam in recti officio sit retentura. Hæc, in-
quam, si mihi concederitis, dicam rem duram, gra-
vem, mihique ipsi periculosam, Judices, attamen
Justitiæ stabiliendæ studio dicam confidenter; me
nisi veros utriusque cædis auctores nominatim vo-
bis pertulero, me inquam ipsum vobis tanquam
ejusdem criminis reum pœnas daturum. Quid
vultis amplius, Judices, aut quæ res vos a vin-

dicta de tanto , tamque immani , tamque inaudito facinore sumendo diutius remoratus ? Proinde vobis ob oculos ponam dispares utriusque partis conditiones : illinc omnia videbitis indigna , omnia impunita ; hinc omnia misera , omnia calamitosa & deploranda : illinc crimina & flagitia exultantia ; hinc innocentiam humi pressam , lugentem , neglectam , desertam : illinc matrem audacissimam & filiam procacissimam clamore & adhortatione natos & fratres in insontium sanguinem animantes ; hinc cadentes & in sanguine suo provolutos insontes : Illinc post cædes patratas a matre Medæa liberis & affinibus , ovationem & veluti triumphum institui ; hinc contra a matre fœmina letissima & innocentissima , cum Sene marito & liberis , filii sui natu maximi mortem assiduis lachrymis lugere . Hic rogo vos , Judices , animum paternum induite , vobisque esse talem natum filium persuadete , qualem Eislerus amisit , aut talem fratrem , qualem Samuel Friesius , eorumque truncos corporum ita saucios , ita fœdatos ante oculos jacere : quis quæso vobis animus esset futurus , si hæc in vestris filiis videretis ? Quod supplicium , quam crucem tantæ calamitatis auctoribus satis esse putaretis ? Quo confugeretis ? Quo ? nisi ad Magistratum , cui Deus justitiæ gladium in manus tradidit , ne tantum scelus impunitum maneret . At in manibus , dum voletis , auctores habebitis , matrem & liberos infaustæ domus Hutterianæ omnes hujus cædis geminæ participes . Quid refert nominatim habere singulos , cum constet , omnes generatim esse maleficii reos ? Etenim omnes vel incitatione , vel verberatione quantum in ipsis fuit cædem commiserunt

runt. Joannes Jacobus in vinculis aliquandiu detentus , quid dixi in vinculis , in molli lecto , in mensa lautissima , inter mimos gesticulosos & scurras facetos , inter ferculorum lautitiam , & generosissimorum vinorum fragrantiam hilare & libenter tractatus est. Cur autem dimissus sit , miror , tametsi in caussam non magnopere inquiero. Hoc tamen scio ; ex hoc solo ad exactissimam totius caussae cognitionem perveniri , ac ipsos veros cædium autores nominatim exprimi potuisse. Qui enim illos ignorare possit is , qui non modo cædi intersuit , verum etiam cum fratre præfuit. Quæ autem natio tam barbara , aut tam absurdis legibus instructa inveniri queat , ut ex hoc tali homine veros autores non exculperet , vel ipsum pro homicida puniret ? At jure , inquit , non teneor socios & veros autores prodere. Ubinam quæso scripta est ista tam præclara lex ? Ego quidem tuam istam legem nunquam vidi , non puto esse in rerum natura , sed contra hanc unam tuam legem omnium pene nationum , omnium civitatum bene constitutarum leges & consuetudines præfero ; participem cædis vel exhibere autorem , vel ipsummet autorem se profiteri debere. Hoc amplius tibi dico , Joannes Jacobe , si hoc verstrum facinus vel Venetiis , vel in Hispaniis , vel in aliis quibusdam Europæ locis , ubi justitia visget , commisissetis , jam profecto , neque tu , neque mater tua viveretis : & tuus ille truculentus frater , & ad quodvis audendum projectus , bonis omnibus publicatis , proscriptus spiritum nusquam gentium liberum duceret. Sed quid egò Judices , quidve hisce diutius immoror ? Quasi non Viennæ etiam homines inveniantur justitiae

amantes, aut quasi hæc ipsa subsellia non eos suffineant viros integros & incorruptos, qui se a justitiae gubernaculis nec precibus, nec pretio, nec minis, nec gratia, nec potentia, nec adeo ullis artibus, quibus vos adversarii oppugnant, dimoveri patientur. Inaudivi te, Joannes Jacobe, dum in carceribus es, aliquoties tibi catenas confici aureas curasse: sed quid tu quæso hisce rebus tentes? An te hisce aureis vinculis judicum corda ligare, & judicium corrumpere posse existimas? Ad quem quæso hisce muneribus primum omnium corrumpendum aggredieris? An in augustissimo excelsi regimins Senatu, aut omnino in ullo alio hujus Civitatis consilio sedere existimas aliquem ita avarum, ita animi abjecti & degeneris hominem, & ut verbo dicam, ita perditum prævaricatorem, ut tibi adolescentulo ob facinus tuum atrox supplicium merito, innocentium Juvenum sanguinem, catenis aureis, aut omnino ullo pretio divenderet? Apage cum istis tuis artibus, si hæc cogitas, erras, & deceptum, spero, te invenies.

(f) Sed quid nos cum hoc homine, Judices, diutius disputamus. Ad vos nos convertimus, vestram æquitatem contra Hutterianorum injustiam, truculentiam & atrocitatem imploramus. Et quoniam in magnis tempestatibus etiam peritis simi gubernatores interdum vectorum & nautarum consilium admittunt, si in statuenda atrocissimum istorum hominum pœna meum consilium benigne audire dignemini (nam ex tribus propo-

sitis

(f) Tertia propositionis pars de pœna homicidis irroganda.

sitis hoc fuit postremum) spero & vos rationes meas probaturos & æquitatis atque justitiae laudem, apud omnes, qui in Austria vivunt, ex sententiis vestris reportaturos. De hisce autem rebus dum loquor intelligatis velim, Judices, non tam me esse arrogantem, ut vobis quicquam præscribere velim (quid enim ego homuncio vobis tantis vi- ris præscribam); sed cum in gravissima rerum pu- blicarum procuratione & in judicandarum caufsa- rum multitudine Vos sæpiissime quam occupa- tiissimos esse considerem, ut rerum copia ac- curatam vobis meditationem adimat; ego qui in unius hujus rei cogitatione diu multumque ani- mum meum versavi, ea quæ mihi in mentem ve- nerant, breviter & syncere vobis explicanda du- xi. Adversarii nostri, ut nobis tanquam pueris verborum terriculamentis metum incuterent, nos- que a caufsa persequenda deterrerent, Talionis, seu mutuæ perpessionis legem nobis obje- runt, quasi, si illos cædis reos ageremus, nec cœdem ab ipsis patratam esse planum facere posse- mus, illa lege, homicidarum pœnam nos ipsi subire cogeremur. O stultam hominum excogi- tationem, qui cum omnibus compertum explo- ratumque sit, cœdem istam geminam ab iis esse commissam, qui ædes illas funestas ac detestandas vel domicilium, vel hospitium habuerant; ta- men ad hujusmodi ineptias abeant, & quasi de cæde Ajacis in deserta silva peremti a Poëtis age- retur, effugia tam ridicula quærant. Homicidas ex domo sua Hutteriani prodiisse negare non pos- sunt: omnes enim sciunt. Quod si ita est, quis non intelligit omnes tantisper culpæ affines esse ha- bendos, donec veros autores ex ipsorum nume-

ro certos exhibuerint : Et si exhibere nolint, familiam illam totam, domum totam, totam societatem, culpæ esse obnoxiam. Valeat itaque Talionis lex in omnes, si in duos ex omnibus valere nolint, mortem intulerunt aliis, mortem operant ipsis nostrorum sanguinem innocentissimum fuderunt, suo nobis sanguine nocentissimi pœnas luant. Hæc est, Hutteriani, talionis lex, hæc vos manet, nihil ad nos pertinet. Attamen videte, Judices, æquitatem vel potius lenitatem nostram. Sanguinem istorum nos non sitimus, sic uti ipsis sitiverunt & fuderunt nostrum. Neque enim fuso ipsorum sanguine nostri unquam redivivi ad nos redibunt. Sed in Austria cum vivamus, ubi clementiæ plurimum tribuitur, clementius & mitius cum adversariis nostris agemus, ita tamen, ne sanctissima Dea, Justitia, optima humani generis conservatrix, plane pessundetur, sed aliqua saltem ex parte colatur. Cum domus illa Hutteriana multis facinoribus ante patratis diu odiosa fuerit, & nunc demum gemina ista cæde nefandum in modum funesta sit, cum etiam verisimile sit, eamdem audaciæ speluncam omnibus arcis Wocherstorffianæ possessoribus a Sac. Cæs. Majestate constituendis, infestam semper infaustamque futuram; Cum in cæde Hadriani Frisi, qui non tam mihi quam Cæsari serviebat, eaque parabat, quæ Augustæ Bibliothecæ magno olim ornamento erant futura, ipsi Cæsareæ Majestati damnum & injuriam intulerit; cum ipsis literis subsidium & ornatum subtraxerit; denique cum ipsa mater nefandis cædibus æque ac liberi omnes se miscuerit: Cum una cum marito, dum viveret, eam ipsam pecuniam, qua domus illa funesta atque infamis

ædifi-

ædificata est, vel ex Xenodochii Cæsareani, cui præfecti fuerunt, peculio, (siquidem conjecturis aliquid tribuere velimus) vel ex fundis Cæsaris Wolcherstorffianis, & subditorum suorum sudore corraserit: Cum hæc, inquam, ita se habeant, indigna illa talis mulier omnisque ejus posteritas ea domo videtur. Jure itaque factum iri judico, si hæc ipsi ejusque posteritati, una cum fundis eorum pertinentibus adimatur, & Sac. Cæs. Majestatis Bibliothecæ adjudicetur, sic fiet, ut, quemadmodum Viennæ Bibliotheca Augusta Augusto Xenodochio vicina est, ita quoque ea unde utrumque augeri conservarique possit, Wolcherstorffii vicina constituantur, aut saltem domus & fundatum loco, tot sorenorum millia, quot excitandæ novæ Bibliothecæ fabricæ sufficient solvere jubeantur. Deinde cum Hutteriani corpora nostrorum viva reddere nequeant, saltem famam occisorum augeant, monumentum in ipsa Bibliotheca nova excitari curent, nomen, patriam, vitam & mortem interemtorum breviter continens, sic fiet, ut cum literis & musis subsidium atque ornamentum hisce cædibus subtraxerint, hac compensatione iisdem aliqua ex parte satisfecisse videantur. Sic Eruditorum musisque consecratorum Juvenum manes utcunque placati expiatique videbuntur. De profugis autem Franconibus, quia verissima propemodum conjectura assequi possumus, aliquem horum Laurentium venenata glande trahisse, sic statuendum censeo, ut verum auctoris nomen ex Joanne Jacobo quocunque modo extorqueatur (nam latere id eum non potest), cognitum ad Principem Anhaldinum santis puniendi causa deferatur; Proinde Joannem Ludovicum

hujus fontem & originem nostri mali, quia jam
 saepius salvum commeatum ad se judicio sistendum
 petiit; nunquam tamen, conscientia nimirum sce-
 leris sui territus, comparuit, sed toties judicium
 hoc frustratus est, proscribendum esse, bonaque
 ejus publicanda sentio. Sed quicquid in hoc ge-
 nere a me dictum est, commonitionis, non præ-
 scriptioonis causa me dixisse putate, Judices. Sum-
 mum enim meum Reipublicæ studium, quam ob-
 neglectam justitiam maxima saepe detimenta ca-
 pere, & veluti consenescere ac morbis affligi com-
 pertum est, me hortatur, ut, cum omnes eam
 salvam esse optare debeamus, & ut incolumis
 permaneat, pro virili quemque sua parte labora-
 re oporteat, ego veluti in navi communi, ubi
 etiam illi, qui nihil, aut parum intelligunt, sol-
 liciti tamen omnia navis latera circumspiciunt, si
 qua forte contignationes nimis fatiscant, aut al-
 terius quippiam periculi immineat; sic, inquam
 etiam si minus fortassis, quam cœteri videam, so-
 licitude tamen quædam innata me hortatur, ut
 pericula circumspiciam, iisque qui me & plus
 possunt, & plus intelligunt, aperiam. Id ipsum
 igitur etiam a me hodie no die esse factum vobis
 persuadeatis. Mente enim perspicio futurum, si
 eos qui omnia divina humanaque jura, novo,
 inaudito & inexplibili scelere polluerunt, seque
 nefario innocentissimorum juvenum latrocinio di-
 cam, an carnificina, an vero laniena obstrinxer-
 runt, eo non adegeretis, ut pœnas Deo homi-
 nibusque persolvant, plurimi alii mihi credite,
 propediem exorientur nefarii, atque scelerati ho-
 mines, qui pessimum Hutterianorum exemplum
 secuti, ulterius procedent, majoraque tentabunt.

Quin

Quin illi ipsi fratres Hutteri atque ipsorum affectæ & clientes (quos quominus novimus, eo periculum nobis majus imminet) crudeles illas suas siccas a cervicibus & jugulis nostris non abstinebunt. Non Eisleriani Wolcherstorffii, domi suæ, intra sacros suos penates, non frater Hadriani, Samuel Frisius, Viennæ, non ego ipse domi meæ, non in Schola, non in Cæsareana Bibliotheca, non in Foro, non in Sacro. Sanctis Templis; ab horum insanis, & projecta audacia liber ero. Immo vero, jam nunc mihi circumspiciendum puto, si quis forte gladiator conductus hic inter alios lateat, atque hanc meam actionem sica aliove telo ulcisci aggrediatur. Ego quidem, Judices, non ex iis sum, qui maxime sint timidi, non etiam ex iis, qui tam perditis horum temporum moribus salutem meam plane negligam. Itaque hac ipsos conditione, facultatibus multandos, vita donandos, esse censeo, si vadibus & prædibus cave re nobis atque satisfacere potuerint, neminem nostrum præterea ab ipsis aut eorum clientibus & affeclis deinceps læsum iri. Vixi ego quidem jam satis naturæ, utinam etiam gloriæ atque animæ saluti, sed si tamen isti ab hoc judicio impuniti & absque cautione satisfactioneque abierint, atque aliquem postea nostrum occiderint, non profecto dissimulo, sed præ me fero, Judices, hoc me putare, non tam Hutterianos vestris sententiis absolutos, quam vos ipsos cædis nostræ autores esse habendos. Sed providebitis spero, quocunque modo, quæ vestra est prudentia, ne improbi vestra negligentia innocentibus insultent, aut calamitatem adferant. Prudentiam enim tuam & vigilantiam Praetor Huttendorfere novi, novi ani-

mi fortitudinem, novi quam laudem, quam gloriam in hac tua Prætura ex facinorosorum animadversione jam nunc tibi comparaveris. Novi quoque reliquos Senatores integerrimos Reipublicæ & justitiae amantissimos, qui turpia pessimorum facinorum exempla initio, antequam serpent latius, radicibus esse tollenda intelligunt, ne malo interascente ad multorum honorum perniciem, & forsitan etiam aliquando ad suæ ipsorum posteritas calamitatem redundet.

D I X I.

ELE-